

טהרת הלשון

שיחות רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק

עריכה ומקורות: הרב שלמה אבינר

האדם הבריא והחולה

בדבר ד' שמגיע אלינו בפרשיות תזריע-מצורע, יש דברים עצומים ונוראים: קודם המחלה ואחר כך הריפוי והטיפול, הטיהור והכפרה על ידי הכהן המברר והמרפא. "זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו"¹.

יש להסתכל בכל סדר דבר ד' המגיע אלינו, יסודי האמונה, יסודי חכמת הקודש, חכמת התורה. מתוך הכלל של "בחר בנו מכל העמים"², נמשכים הפרטים. מתוך הכלל של "ושכנתי בתוכם"³, כלל ישראל נמשך "וידבר ד' אל משה ואהרן... להורות את בני ישראל", את הכשר והטריפה, "בין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל"⁴.

מתוך הכלל היסודי של תורה מן השמים, כלל-ישראל, כלל-אנושי, וכלל ארץ ישראל, יש המשך של פרטים לאדם הפרטי מישראל, סדר ההנהגה וההתנהגות בחיים⁵, לפני הכל סדרי האכילה של האדם, הנמצא בגוף בעולם הזה. ההדרכה הראשונה היא לאדם הבריא, היחס החיובי והשלילי לאכילה. זה הגיוני טבעי ומציאותי, כי סתם האדם לכתחילה הוא האדם הבריא.

אך התורה של דבר ד' יוצר העולם ויוצר האדם, כוללת את כל המציאות ואת כל האדם, גם האדם הבריא וגם האדם החולה, גם "בשבתך בביתך" וגם "בלכתך בדרך"⁶ היציבות והנדידות.

יש כל מיני מחלות, מחלות ביולוגיות, גופניות, פיסיוולוגיות ופסיכופיסיוולוגיות.

* שיחת רבנו, מצורע תשל"ג. ועי' שיחת רבנו 55 שמירת הלשון

1. ויקרא יד, ב
2. ברכות התורה
3. שמות כה, ח
4. ויקרא יא, מז
5. פרשת שמיני
6. דברים ו, ז

לשון הרע – מחלה ראשונה

יש כל מיני מחלות, אך המחלה הראשונה והיסודית היא מחלת קלקול הדיבור. אפשר להבין זאת באופן מאוד שכלי. ההגדרה היסודית של האדם היא "האדם המדבר"⁷. "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה"⁸. רש"י מגדיר "ויהי האדם לנפש חיה"⁹, שיש בו "דעה ודיבור". דבורו של האדם מגלה את הדעה, המחשבה והרגש. לכן כאשר צד "המדבר" שבאדם נגוע, פגוע, חולני ומקולקל – זהו ראשית כל המחלות. יש מאות מחלות, אך ראשית המחלות הוא לשון הרע. בסגנונו המיוחד של דברי קודשו של ה"חפץ חיים", זכרונו לברכה, בהקדמתו לספרו "חפץ חיים", הוא מכנה זאת שהאדם מטמא את כח הדיבור של היחיד בישראל וכח הדיבור של כלל ישראל¹⁰, הוא מטמא את עולם הדיבור ואת מציאות הדיבור. יש מאות מחלות בעולם, אך המחלה הראשונה היסודית של האדם היא חולניות הדיבור, הטומאה והטמטום של הדיבור. זהו המצורע, המוציא רע, מוציא שם רע¹¹. זו חולניות פסיכופיסיולוגית נפשית עובדתית אמיתית.

נגעים

מחלה זו פוגעת גם בגוף. "אשר יצר את האדם בחכמה"¹². קיים קשר ופגישה בין הגוף והנפש¹³. יש כמה ענייני הלכות והדרכות בדברי חז"ל ביחס לשמירת טהרת המחשבה, מכל מיני הרהורי עריות¹⁴. יצא דעריות הוא דבר נורא שאין לחטט בו. מחשבותיו של האדם ביחס לעריות, נפגשות עם הרגשת הגוף וקישוי באיברים. זו דוגמא של קשר פסיכופיסיולוגי של המחשבה והרגש עם הגוף.

יש שחולניות רוחנית ונפשית מורגשת בגוף, יש עובדות רפואיות שמצב נפשי ניכר בנגעים, נקודות והבלטות בגוף.

חולניות באדם המדבר, חולשה ובלבול, טומאה וטמטום, גורמת להתעכבות נפשית במוח ובלב, בעצבים ובגידים, מה שניכר באיברים בצורה של נגעים וצרעת. האיש הצרוע¹⁵ נקרא מצרוע¹⁶, והוא זקוק לטיפול מיוחד ממקור הקודש, להפצת אור, הברקה והארה

7. כוזרי א, לה

8. תפילת שמונה עשרה

9. בראשית ב, ז

10. "מתריבים בעלי הלשון את כלל ישראל"

11. ערכין טו, ב

12. ברכת אשר יצר

13. שו"ע אר"ח ו הגה ה

14. עבודה זרה כ ב. בבא בתרא נז ב. קידושין ע ב. נדה יג א. ועוד

15. ויקרא יד ג

16. שם ב

פנימית באדם, ממקור אנשי קודש ועבודת הקודש. "זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן"¹⁶.

הקרנה מאדם לאדם

על פי יסודי החכמה האלהית, אמיתיות מדע המציאות האלהית, יש שייכות לאדם עם כל מה שסביב לו. "הרבה למדתי מרבותי, עוד יותר מחברי, ומתלמידי יותר מכולם"¹⁷. יש השפעה לחבר טוב, ולשימוש תלמידי חכמים¹⁸. קיימת השפעה והקרנה ממקור הקודש של רבנו.

"חכמת אדם תאיר פניו"¹⁹ אישיותו מקרינה שפע אור ובריאות, שפע חכמה וטהרה, שפע הטבה וחיוניות. יש גם מציאות הפוכה אצל אדם במצב חולני, ובעיקר בחולניות הדיבור. כמו שיש השפעה והמשך שייכות האדם אל סביבתו לטובה, לאור, לקדושה, הקרנה שמוסיפה בריאות והארה, כח ואור, חיים נחת רוח ושמחה, – לא פחות מזה קיים להיפך, במצב של חולניות פסיכופיסיולוגית בגוף ובנפש. יש הקרה טובה, השפעה טובה, מצוינת, נחמדה, הוספת אור וגבורה, עוז, חיים, חוסן ונועם, ויש גם להיפך. טומאה היא חולשה, חולניות והתבלבלות. המצורע, מוציא רע הוא חולניות "המדבר" של האדם, הטמטמות במהות האדם, חולניות וטומאה. גיבור בגבורתה של תורה, גבורת קודש, ממשיך על סביבתו, גבורה וטהרה אור וקדושה, זכות גדולה, – כך להיפך יש מחלות מידבקות, טומאה של האדם המדבר, רחמנא ליצלן, שנמשכת על הסביבה. כל מה שנוגע באישיות האדם, נמשכת אליו השפעה לחיוב או לשלילה. לחיוב, זוכים בגבורה ובקדושה, ולשלילה, חלילה וחס, להיפך. השפעה מאדם לאדם היא דבר פופולרי הפשוט להבנה באופן פסיכולוגי חברתי.

הקרנה על הסביבה

אבל יש עוד יותר מזה, אצל מצורע אנו נפגשים בדבר פלא, לא כל כך פופולרי. ריבונו של עולם מסובב הסיבות: "כי תבאו אל ארץ כנען, אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם"²². אין זה כל כך נעים, אך רש"י מביא את דברי חז"ל שזו ברכה לישראל, המתגלגלת מחשבונות של גויים²³. מה שנראה תופעה שלילית, מתגלה החיוב

17. תענית ז, א

18. אבות ו, ז

19. קהלת ה. נדרים מט, ב

22. ויקרא יד, לד

23. "ונתתי נגע צרעת. בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקורות בתייהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן". רש"י ויקרא יד, לד

שבו על ידי סיבוב הסיבות. "מי יתן טהור מטמא לא אחד"²⁴, אור בתוך חושך²⁵, חיוב בתוך שלילה.

הנגעים בעור אפשר עוד להבין. לאדם יש נשמה וגוף. יש מציאות פסיכופיסיולוגית, גילוי הפסיכיקה בפיסיולוגיה. אבל נגעים באבנים של "בית ארץ אחזתכם"²², הם נפלאות הבורא, נפלאות התורה, נפלאות המציאות. לאדם יש קשר עם המציאות שמסביב לו, השפעה לחיוב ולשלילה.

יש השפעות חיוביות גדולות מאוד לפי מדרגת האדם. בין אדם לאדם, בין חברים זהו דבר פשוט להבין. אך יש גם השפעה על בעלי חיים ששייכים לו, כגון חמורו של רבי פנחס בן יאיר. רבי פנחס בן יאיר, היה בעל קדושה עליונה, דעת קודש גדולה, גבורת רוח גדולה, גבורת קודש, לכן השפיע לא רק על תלמידיו אלא גם על חמורו²⁵. משהו מרבי פנחס בן יאיר נמשך גם בנפש החיה של בהמתו.

וכן האתון של בלעם "ויפתח ד' את פי האתון"²⁷.

"ויהי האדם לנפש חיה"²⁸, אבל גם בעל החיים היא נפש חיה²⁹. גם בחיוניות נפש הבהמה יש משהו. ה"אור החיים" הקדוש כותב בשם חכמת המקובלים שיש נפשות וניצוצות בבעלי חיים³⁰. השפעתו של האדם על סביבתו אינה רק על תלמידים וחברים, אלא גם על בעלי חיים, כגון חמורו של רבי פנחס בן יאיר ואתונו של בלעם, לפי מדרגותיהם השונות.

יש צד שוה בין האדם לבין בעלי חיים, החיוניות של "נפש חיה למינה" לבין "ויהי האדם לנפש חיה". יש בחיוניות של בעל החיים משהו רוחני, לכן עוד אפשר לקרב אל השכל קצת בדוחק את השפעת האדם על בעל חיים.

אך אנו נפגשים גם בדומם, באבנים. חכמת הקודש של דבר ד' מגלה לנו שלאדם המצורע, הנגוע, הצרוע והחולני, יש השפעה לא רק על הצד המשותף הביולוגי, אלא גם על האבנים של ביתו. נמצאנו למדים דבר חדש, שלאדם יש קשר לא רק עם החי ששיך לו, קשר ניכר או לא ניכר, אלא גם על הדוממים. יאמרו: זו מיסטיקה. על מנת כן! יש סכנה במיסטיקה, אך זו מציאות.

בירושלמי מסופר על רבי שמעון בן אלעזר תלמידו המובהק של רבי מאיר³¹, ש"מקלו

24. איוב יד, ד

25. הקדמת הזהר ד, א

26. שבת קיב ב. תולין ז. עי' אורות הקודש ב שא

27. במדבר כב כח

28. בראשית ב ז

29. שם א כד

30. "כל נברא יש בו ניצוץ קדוש ואפילו נבראים בלתי טהורים". אור החיים במדבר יד ט

31. ירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה א דף ט, ב

של ר' מאיר היתה בידו והיא היתה מלמדת אותו דעת³¹. וכי למקל יש שכל ללמד? אלא "ומטה האלהים בידי"³²! אגב, ר' מאיר היה תלמידו של ר' עקיבא³³, והיה גם מהרבולוציונרים. הרומאים רדפו אחריו, הוא רימה אותם וברח מהם³⁴. מן הסתם, לא בחינם הרומאים חיפשו אותו, היה להם בשביל מה לרדוף אותו. תלמידו המובהק רבי שמעון בן אלעזר מלמד שמקלו של רבי מאיר היה מלמד דעת. איך? איננו יודעים. יש הרוצים לתרץ בדרך מליצה שהוא למד מרבי מאיר איך להיות "מקל" לקולא. מתוך בריחה מדרכים לא רציונליים, ממצויאים פירושים כאלה. אלא מקלו של רבי מאיר היה מלמדו דעת מתוך גדלות וגאונות אדירה, עליונות מופלאה, קדושה וחכמה, יש השפעה על בעלי חיים השותפים בנפש החיה, וגם על דוממים, מקל או אבן לחיוב ולשלילה.

טהרה של תורה

כאשר אדם פגוע בטומאת וטמטום "המדבר" של האדם, ניכר הדבר באבנים של ביתו, ויש צורך בבדיקה, "וצוה הכהן... והסגיר את הבית"³⁵, "זאת תהיה תורת המצורע"³⁶, – הטיפול, הטיהור, של הטמטום, והדרדרות של עצם מהות האדם, בגלל חולניות "המדבר". ככל שמתבררים יותר כל החשבונות להבין את אחריות האדם על דיבורו, האחריות על כל מה שמושפע ממנו על סביבתו, יותר מתגלה הריפוי והטיפול שלו. כל הברור נמשך מתוך השראת שכינה בישראל. ככל שיש אור תורה, אור חכמה אלהית, יותר מופיעה עמקות אמיתית וברור אמיתי. התורה היא מרפא³⁷. והתשובה היא מרפא³⁸ "חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר: "ולכל בשרו מרפא"³⁷. מתוך ריבוי אור תורה, וחכמת תורה, ריבוי גדולת תורה וטהרת תורה, ריבוי אצילות של תורה המלמדתנו דעה, יש המשך והתפשטות על היחסים החברתיים בינינו. ככל שמתבררים דברים באור תורה, יותר מתבררים פרקי הבראה ביחס בין אדם לאדם, ובשייכות של האדם מישראל לכלל ישראל. יש קדושה לארץ הזאת, לאבנים, לצמחים ולבעלי החיים שלהם, – כפי שמזכיר רבי יהודה הלוי בשיריו. "אורא דארץ ישראל מחכים"⁴⁰ הרוצה שיחכים, יעסוק בדיני ממונות"⁴¹.

32. שמות יז ט

33. סנהדרין יד א

34. עבודה זרה יח ב

35. ויקרא יד לו-לח

36. ויקרא יד ב

37. משלי ד כב. עירובין נד א

38. "גדולה תשובה... שמביאה רפאות לעולם" יומא פו ב

40. בבא בתרא קנח ב

41. שם קעח ב

אור התורה מחכים לא רק את האדם העוסק בתורה, אלא גם את חמורו של רבי פנחס בן יאיר, במידה מסוימת.

גם על רבי יונתן בן עוזיאל, הגדול מתלמידי הלל הזקן, מסופר שמתוך אש של תורה "כל עוף הפורח עליו מיד נשרף"⁴². חכמתו הורגשה בארבע אמותיו בצורה כזאת שאי אפשר לסבול אותה, עד כדי כך שעוף נשרף.

ככל שנרבה אור דעת ד' של "עם יודעי אלהיו"⁴³ במידה יותר שלמה, אורה של תורה ורוממותה של תורה, דבקוּתה של תורה וקניינה של תורה - לעצמנו, נזכה להשפיע מתוכנו על כל החברה, על כל הארץ ועל כל המדינה.

זאת ההכנה הבטוחה למרפא השלם לכל המדוים, החולשות והטמטומים. מתוך שנאחז בישיבה אחיזה שלימה של גבורה שלימה בתורה, שנאמרה מפי הגבורה⁴⁴, יהיה המשך של גבורה לגיבורים שלנו העומדים על מדבר ארצנו. נרבה בתוכנו אור גדלות תורה בישיבה וגבורת התורה בישיבה, ומתוך כך נזכה להמשיך לכל אפסי ארץ חכמה וגבורה לחבירנו העומדים במסירות נפש על קידוש השם, שמירת קדושת ארץ ישראל ובניין ארץ ישראל.

42. סוכה כח א

43. דניאל יא לב

44. בבא מציעא נח ב. וע' שבת פח ב. הוריות ח א